

Veli-Pekka Viljanen

HE 139/2018 vp LAEIKSI JEHOVAN TODISTAJIEN VAPAUTTAMISESTA ASEVELVOLLISUUDEN SUORITTAMISESTA ERÄISSÄ TAPAUKSISSA ANNETUN LAIN KUMOAMISESTA JA ASEVELVOLLISUUSLAIN 3 §:N MUUTTAMISESTA

Eduskunnan perustuslakivaliokunta 5.2.2019

Perustuslakivaliokunnan lausuntopyynnössä todetaan, että asian käsittelyn yhteydessä on ilmennyt tarve arvioida yksityiskohtaisesti 1. lakiehdotuksen siirtymäsäännöksen suhdetta perustuslain 6 §:n ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten sisältämiin syrjintäkieltoihin ottaen huomioon myös Helsingin hovioikeuden 23.2.2018 antaman tuomion (HelHO 2018:4, R 16/738) luoman oikeustilan. Perustuslakivaliokunta on pyytänyt valtiosääntöistä arviotani ehdotetusta siirtymäsäännöksestä sekä käsitystäni siitä, miten säännökseen sisältyvät mahdolliset valtiosääntöiset ongelmat ovat korjattavissa.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan kumottavaksi Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annettu laki (645/1985).

Kyseisen kumottavaksi ehdotetun lain 1 §:n mukaan asevelvolliselle, joka osoittaa kuuluvansa Jehovan todistajat -nimiseen rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan ja ilmoittaa, että uskonnolliseen vakaumukseen perustuvat vakavat omantunnonsyyt estävät häntä suorittamasta asevelvollisuutta aseellisessa palveluksessa tai missään sitä korvaavassa palveluksessa, voidaan myöntää lykkäystä ja hänet voidaan vapauttaa asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana siten kuin tässä laissa säädetään. Lain 2 §:n mukaan jos asevelvollinen kutsutaan tullessaan esittää selvityksen kuulumisestaan Jehovan todistajat -nimiseen rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan ja antaa 1 §:n 1 momentissa tarkoitetun ilmoituksen, on hänelle hakemuksesta myönnettävä palveluksen suorittamisen lykkäystä. Lykkäystä saadaan myöntää enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan, ei kuitenkaan pitemmälle kuin sen vuoden loppuun, jona hakija täyttää 28 vuotta. Lykkäystä on hakemuksesta myönnettävä 1 momentissa tarkoitettua kutsunta-ajankohtaa myöhemminkin edellyttäen, että asianomainen ei ole ennen lykkäyksen hakemista aloittanut asevelvollisuutensa suorittamista ja että hakemus on lykkäystä ensimmäistä kertaa myönnettäessä tehty ennen kuin asianomainen on täyttänyt 25 vuotta. Lain 4 §:n

mukaan asevelvollinen, jolle ei enää voida myöntää palveluksen suorittamisen lykkäystä ja joka on ilmoittanut, että 1 §:n 1 momentissa tarkoitettut syyt edelleen estävät häntä suorittamasta aseellista palvelusta ja sitä korvaavaa palvelusta, vapautetaan hakemuksesta asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana.

Ensimmäisen lakiehdotuksen 2 §:n 2 momentin mukaan henkilöön, joka on hakenut Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain 4 §:ssä tarkoitettua vapautusta ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Pykälän 3 momentin mukaan henkilö, joka on hakenut Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain 2 §:ssä tarkoitettua lykkäystä ennen tämän lain voimaantuloa, voi kolmen kuukauden kuluessa lain voimaantulosta hakea vapautusta asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana.

Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuutta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisen taustalla on käsitys, että kyseinen laki on ristiriidassa perustuslain 6 §:n 1 momentin yhdenvertaisuussäännöksen ja 2 momentin syrjintäkiellon kanssa.

Perustuslakivaliokunnan lausuntopyynnössä mainitussa Helsingin hovioikeuden tuomiossa on katsottu, että vapautuslaki on ristiriidassa perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuusperiaatteen ja syrjintäkiellon kanssa. Hovioikeuden arvion mukaan erilaiselle kohtelulle ei ole perustuslain mukaista hyväksyttävää syytä (tuomion kohdat 33 ja 34). Hovioikeus katsoi tuomiossaan, että muita vakaumuksia ei voida asettaa Jehovan todistajien vakaumukseen nähden eriarvoiseen asemaan. Yhdenvertaisen kohtelun vaatimus edellyttää, että muita vakaumuksia kohdellaan yhdenvertaisesti eikä erilaista kohtelua voida pitää hyväksyttävänä edes sen vuoksi, että vapautuslaki on säädetty poikkeuslakimenettelyssä. Siviilipalveluslain 74 §:n rangaistussäännöksen soveltaminen johtaisi tässä tapauksessa ilmeiseen ristiriitaan perustuslain 6 §:ssä turvatun yhdenvertaisen kohtelun ja syrjintäkiellon kanssa, kun tätä säännöstä tulkitaan yhdessä Suomea velvoittavien ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Vapautuslaki poikkeuslakina on sillä tavoin ristiriidassa perustuslain kanssa kuin perustuslain 106 §:ssä tarkoitetaan (tuomion kohta 64).

Hovioikeus katsoi, että A on esittänyt kieltäytymisensä johtuvan vakaasta pasifistisesta vakaumuksesta, joka estää häntä suorittamasta asevelvollisuutta tai sitä korvaavaa palvelusta. A:n ilmoittama vakaumus ja hänen vakaumuksensa vakavuus osoittaa kysymyksessä olevan sen kaltainen vakaumus, että asiassa ei ole perusteita asettaa hänen vakaumustaan eriarvoiseen ase-

maan Jehovan todistajien vakaumukseen nähden. A:n tuomitseminen siviilipalveluksesta kieltäytymisestä rangaistukseen johtaisi perustuslain 6 §:n 1 momentissa säädetyn yhdenvertaisuusperiaatteen ja 2 momentissa tarkoitetun syrjintäkiellon vastaiseen lopputulokseen, kun erilaiselle kohtelulle ei ole objektiivista ja hyväksyttävää syytä. Syyte siviilipalveluksesta kieltäytymisestä on näin ollen hylättävä ja A vapautettava rangaistuksesta (tuomion kohdat 65 ja 66).

Korkein oikeus on sittemmin jättänyt myöntämättä valitusluvan em. asiassa, joten hovioikeuden tuomio on jäänyt lopulliseksi.

Myös käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa todetaan, että nykyinen Jehovan todistajien vapautuslaki on ristiriidassa perustuslain 6 §:ssä säädetyn yhdenvertaisuusperiaatteen ja syrjintäkiellon kanssa (HE, s. 19). Ehdotetun kumoamislain tarkoituksena on poistaa kyseinen ristiriita perustuslain kanssa asettamalla kaikki vakaumukset samaan asemaan suhteessa asevelvollisuuden suorittamiseen ja siitä kieltäytymiseen.

Siirtymäsäännösten valtiosääntöoikeudellinen ongelmallisuus liittyy siihen, että niiden johdosta henkilöiden asettaminen eri asemaan uskonnon ja vakaumuksen perusteella jatkuisi edelleen siirtymäajan. Ehdotettu 2 §:n 3 momentti, joka mahdollistaisi kolmen kuukauden siirtymäaikana lykkäystä hakeneiden hakea suoraan vapautusta asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana, menee itse asiassa pidemmälle kuin nykyinen sääntely, joka mahdollistaa vapautuksen myöntämisen vasta tilanteessa, jossa henkilölle ei ikänsä puolesta enää voida myöntää lykkäystä.

Hallituksen esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa todetaan, että siirtymäsäännöksen tarkoituksena on suojata vapautuslain mukaisen menettelyn jo aloittaneille henkilöille syntyneitä oikeutettuja odotuksia ja näin ollen turvata perustuslain 21 §:n 2 momentissa turvattuihin hyvän hallinnon takeisiin kuuluvaa luottamuksensuojaa. Tätä arviota voidaan katsoa tukevan myös sen, että suojattava odotus koskee henkilöiden perustuslain 11 §:ssä turvattua uskonnonvapautta. Hallituksen esityksen mukaan siirtymäsäännökseen liittyvää erilaista kohtelua voidaan pitää myös oikeasuhtaisena, koska kyse on hyvin rajattuun ryhmään kohdistuvasta ja ajallisesti lyhyestä siirtymäajasta, jonka tavoitteena on sen kohteena olevien henkilöiden perusoikeuksien turvaaminen. Erotteluja ei voida tässä suhteessa pitää mielivaltaisena tai kohtuuttomana (HE, s. 20-21).

Pidän hallituksen esityksen perusteluja perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjintäkiellon kannalta riittämättöminä oikeuttamaan uskontoon ja vakaumukseen perustuvan erilaisen kohtelun jatkaminen siirtymäajanjaksona. Jos yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvien henkilöiden vapauttaminen asevelvollisuudesta rauhan aikana on itsessään kiellettyä syrjintää, ei tällaisen perustuslain vastaisen erilaisen kohtelun jatkamiseen voi muodostua perustuslain suojaamia perusteltuja odotuksia. Tämä merkitsee sitä, että ainakin ehdotettu 2 §:n 3 momentin säännös, jonka mukaan lykkäysputkessa olevat voisivat hakea siirtymävaiheessa suoraan vapautusta asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana, merkitsisi perustuslain kieltämää eri asemaan asettamista, jollei samaa oikeutta anneta muihin yhtä painaviin vakaumuksiin vetoaville.

Periaatteellisesti arvioiden syrjivän lainsäädännön soveltamisesta tulisi pidättäytyä välittömästi eikä jatkaa sitä. Tässä mielessä ongelmallisena voidaan pitää myös 2 §:n 2 momentin säännöstä, jonka mukaan vapautus voitaisiin myöntää vielä sen jälkeen, kun vapautuslaki on kumottu, jos vapautushakemus on tehty ennen kumoamislain voimaantuloa. Tältä osin ongelma on tosin lievempi ja ehkä perusteltavissa valtiosääntöoikeudellisesti riittävästi lain voimaantulojärjestelyihin liittyen ja ottaen huomioon, että vapautusta hakenut henkilö ei voi itse vaikuttaa viranomaisen käsittelyaikoihin. Näin välttyään myös lain voimaantulon tuottamilta taannehtivilta vaikutuksilta (HE, s. 18).

Loppuarvionani päädyn edellä esittämilläni perusteilla siihen, että ensimmäisen lakiehdotuksen 2 §:stä tulee poistaa 3–5 momentin säännökset, jotta lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Huomautan, että siirtymäaikaongelma on seurausta esityksessä valitusta keinosta ratkaista nykyisäntelyn yhdenvertaisuusongelmat. Jos valmistelussa olisi päädytty malliin, jossa vapautuslaki olisi laajennettu koskemaan Jehovan todistajien ohella myös muita vakaumuksia (ks. HE, s. 12-13), vastaavalta ongelmalta olisi välttytty. Pidän kuitenkin nyt ehdotettua mallia, jossa Jehovan todistajien erityisasema lakkautetaan ja heihin ryhdytään soveltamaan normaaleja asevelvollisuutta ja siviilipalvelusta koskevia säännöksiä, valtiosääntöoikeudellisesti mahdollisena tapana purkaa nykyinen syrjiväksi katsottu järjestelmä.